

MOSTADMARK JERNVERKS VENNER
POSTBOKS 91
7551 HOMMELVIK

GRUVER OG SKJERP

VED

SVETJØNNA

MOSTADMARK JERNVERKS VENNER
GISLE RØ OG NILS BAKMARK 2001

GRUVER OG SKJERP VED SVETJØNNA

Av Gisle Rø og Nils Bakmark

Helt siden 1994-95 har Mostadmark Jernverks Venner med Nils Bakmark i spissen kartlagt gruver og andre kulturminner i Malvik og i de tilgrensende kommunene, Trondheim, Selbu og Stjørdal. En av de mest interessante gruvene som er undersøkt og kartlagt ligger ved Svetjønna, ei lita tjønn like nordvest for Solemstjønna i Mostadmark. Meraker Brug A/S er grunneier.

Berggrunnen (Størenggruppen) består av grønnsteiner og grønnskifer som er omkrystallisert basaltlava. Basaltlavaen var en del av havbunnen i det såkalte lapetushavet som var ferdigdannet for ca. 480 mill. år tilbake i tid. I gruveområdet finner vi også ei linse av en lys bergart som kalles trondhemitt. Den ble dannet omtrent samtidig med havbunnen i lapetushavet.

Malmene ved Svetjønna ble utfelt på havbunnen fra varme mineralrike vannstråler som trengte opp gjennom sprekker i havbunnen. Slik malmdannelse foregår også flere steder på jorda i dag. Malmene i Størenggruppen består i hovedsak av jern, svovel og litt kobber.

Størst aktivitet har vi hatt like øst for Svetjønna hvor det mot nordøst ligger 5 små skjerp og hvor det i sørøst er laget en 20 m lang gruvegang (stoll) inn i fjellet. Ca. 4 m inn i stollen er det drevet ned en nesten loddrett synk. Her kan en se flekkvis forekomster av svovel- og kobberkis. I tillegg til dette er det kartlagt 3-4 små skjerp i ulik avstand fra tjønna, se oversiktskartet. Et av skjerpene, det sørligste, inneholder nesten bare jernmalm (magnetitt). Fra Svetjønna er det gravd ei dreneringsgrøft mot øst. Hensikten med denne grøfta må være å drenere bort vann fra tjønna eller å senke vannstanden i myrområdet øst for tjønna slik at det blir lettere å bevege seg tørrskodd i området.

Bård Nonstad ved åpningen til den ca. 20 m lange gruvegangen

En av de første som interesserte seg for malmene i Mostadmark, spesielt kobbermalm, var Laurits Bastiansen Stabel. Han var i perioden 1633-1645 fogd i Stjørdal og drev bl. a. med prospektering i Stjørdal, Selbu, Malvik og Meråker. En del av kisforekomstene i Mostadmark

og Vennafjellet kan ha blitt oppdaget i hans tid. 19. mars 1650 fikk Stabel tillatelse (privilegium) til å bygge et kobberverk i Mostadmark med to mil sirkumferens. Hans registreringer av kobberforekomster dannet med stor sannsynlighet grunnlaget for oppstarten av Ulriksdal kobberverk og smeltehytta ved Hyttfossen i Klæbu, ca. 1670-72. Trekol og bergsved ble bl.a. levert til smeltehytta i Klæbu av bønder i Selbu.

Stabel eide Hommelvikgodset og store deler av Mostadmark tilhørte denne gården på 1600-tallet. I privilegiebrevet kan vi lese at han hadde funnet kobbererts på sin odelsgrunn og der omkring.

Vi vet ikke i dag om det ble startet smelting av kobber i Mostadmark, eller om det ble gruvedrift på kobbermalm på 1600-tallet. Malmforekomstene i Størenggruppen er små og langt fra lønnsomme i dag. På 1600-tallet var det derfor nødvendig å samle sammen malm fra flere forekomster før en startet smelting som kanskje pågikk bare et par måneder hvert år. Vi har ikke god nok kjennskap til den aktiviteten som var i Mostadmark da planene om kobbersmelting var aktuell. Nærmere undersøkelser av forekomstene ved Svetjønna og andre kobberforekomster med hensyn på fyrsetting, kan gi oss en pekepinn om det var malmbryting på kobber i perioden før jernverksdriften tok til seinere i 1650-årene. Akeologiske utgravinger sommeren 2001 ved den eldste masovnruienen til Mostadmark jernverk, har så langt ikke avdekket kobberslagg.

Vi har noe kjennskap til de som arbeidet ved Svegruvene/Svea/Sandsve på 1800-tallet og opp til vår tid.

Thorvald Venn som bodde i Mostadmark har i et lydbåndintervju fortalt følgende historie som utspant seg på "Svea" til sønnen Ola T. Venn:

"En gang holdt det på å bli en ulykke. På "Svea" var det en stiger som hette Olsen. Han var omtrent 60 år og kom nordfra. Han hadde vært arbeidsløs og hadde oppholdt seg i Mostadmark i lengre tid. [Stiger Olsen døde i 1923. Han bodde på Viken Nedre og ble gravlagt på kirkegården i Hommelvik. Grav er slettet i dag.⁹

Det var en kanal som gikk innover i fjellet der som ble tatt opp. Det måtte være i 1870-åra de først hadde sprengt der. Den gangen ventet de å finne kobberkis. I enden av tunnelen var det en synk på et par meter. Den skulle vi tømme for vann. Dette var et arbeid som to-tre mann holdt på med i flere dager. Vi måtte bære vannet et stykke i bøtter.. Da vi var ferdige, gikk stiger Olsen ned i synken for å finne malmåra. Han laget et hull og gjorde klart for sprengning. Etter ladning tente han på lunta. Så begynte han å lure på hvorledes han skulle komme seg opp. Jeg tilbød han hjelp, men han mente at han skulle klare seg sjøl. Han hadde ei lykt i den ene handa, ei oljelampe med glassruter.

Jeg og en til sto oppå kanten. Vi ventet litt, men til slutt sa vi at han måtte komme seg opp før det smalt. Det er god tid, sa han, lunta er lang. Han sto fremdeles der uten å gjøre noe som helst. Nei, nå må du ha deg opp, sa jeg, det smeller vel snart? Det ble nå litt røreelse i han da, men der han hadde tenkt å klatre opp, raste det ut. Lykta slokna, og det ble mørkt.

Jeg så ut mot skråninga, det var mye løs jord og stein fra gruva på kanten. Løsmassene hadde ligget der lenge, kanskje i mer enn 100 år. Det var ikke mye å ta tak i. Han ble litt urolig, så jeg ropte til han at han måtte klatre opp så mye at jeg kunne ta tak i handa hans. Det ville han ikke vite noe av, Vi blir vel liggende nedi der begge to, mente han. Nei, han måtte bare

komme, så skulle vi prøve i alle fall. Jeg tok tak i handa hans og dro han opp. Etter at han var kommet opp, gikk han rundt og skjelte en stund på de andre som hadde gått i dekning. Så kom vi oss i dekning sjøl idet det smalt. Etterpå da han hadde roet seg ned, innrømmet han at det hadde begynt å bli knapt med tid.

Det ble ikke transportert vekk så mye malm fra "Svea". Det ble heller ikke skutt ut så mye malm. Vi drev mest med prøveskjerping på kobberkis.

I 1870-åra var det et tysk-fransk selskap som drev der. Men det ble krig og folka reiste hjem. De ble visstnok ble det fortalt. Det var i alle fall ingen som kom tilbake. Men den sjakta hvor synken lå, den skal vises den dag i dag.

Et lite stykke fra synken ligger det ei myr med et lite tjern på. De trodde først at det hadde vært gruvedrift. Det var vannet som var problemet, da de ikke hadde noen form for lensing eller rørsystem. Men hadde det vært i senere tid hadde det ikke vært noe problem.

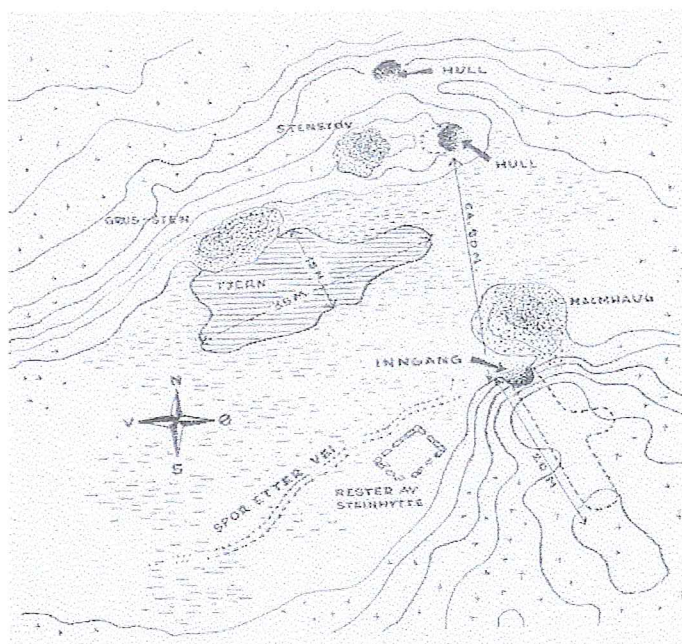
Svetjønna sett mot øst. Gruveområdet ligger i bakkant av tjønna hvor vi så vidt kan skimte en av bergtippene.

Arbeidsfolkene på "Svea" var fra flere kanter av landet. Det var noen mostinger, i alle fall var borsmeden, Ola Viken, fra Mostadmark."

I 1889 ble det tatt ut tre mutingsbrev, nr 123-125, på Sandvedmyren av A/S Os-Hommelvig's Kopparvärk på kobberkis, svovelkis og magnetitt. Dette foretaket lå på samme sted som småbåthavna i Hommelvik ligger i dag. Nærmere omtale er gjengitt i Malvik bygdebok bind 4, side 106.

Både i Bergarkivet og i Bergvesenets arkiv kan vi finne befaringsrapporter som inneholder omtale av malmforekomstene ved Svetjønna.

I Malvik Bygdebok, bind I, finner vi ei skisse av gruvene ved Svetjønna som Iver Grindbakk, Hommelvik, har laget. Denne skissa, som mangler målestokk, er overført til en tegning av Ivar Pettersen.

Skisse som er gjengitt i Malvik bygdebok, originaltegning Iver Grindbakk.

Noen av de siste som har undersøkt malmforekomstene ved Svetjønna var Steinar og Tore Paulsen fra Trondheim. I 1965 foretok de oppmåling av forekomsten og tegnet et kart i målestokk M 1: 500 med ekvidistanse 1 m. Dette kartet er gjengitt i forminsket utgave over.

For å komme til Svetjønna kan en parkere nedenfor Fosshodet bru, krysse Vikaelva og gå til å begynne med nordover til en treffer på Solemstjønnbekken. Denne følger en sør-østover til en treffer på bekken fra Svetjønna som en så går opp langs. Avstanden i luftlinje mellom Fosshodet bru og Svetjønna er ca. 750 meter.

Kilder:

Lydbåndopptak, eier Ola T. Venn, Mostadmark

Bergarkivet rapport BA 0024, august 1918.

Økonomisk kartverk M 1:5.000 Solheimstjønn

Mostadmark Jernverks Venner gruvearkiv.

Malvik bygdebok I og IV

Gruvekart "Sandsve gruve, Mostadmarka, M 1:500", tegnet av Tore Paulsen 17/10-1965.

Foto Nils Bakmark.

